

2001-ci ilin yanvarından Avropa Şurasının bərabərhüquqlu üzvü olan Azərbaycan Respublikası Avropa məkanına sürətlə inteqrasiya etməkdədir.

Ə.Əliyevin fikrincə, AŞ, əsasən, Avropa məkanında insan hüquqlarının müdafiəsini təmin edən təşkilat kimi tanınır. Şuranın hər bir üzvü hüququn ümumi prinsiplərindən və beynəlxalq hüququn fundamental prinsiplərindən olan və bir sıra beynəlxalq sənədlərdə, o cümlədən, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsində, Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində öz əksini tapmış əsas insan hüquq və azadlıqlarına hörmət edilməsi prinsipini rəhbər tutmalıdır. Ölkəmizin AŞ-yə qəbul olunması Azərbaycanın Avropaya inteqrasiyasını sürətləndirməklə yanaşı, ölkədə hüquqi dövlət, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu prosesinin sürətləndirilməsi, milli qanunvericiliyin AŞ-nin tələblərinə və Avropa hüquq standartlarına uyğunlaşdırılması, demokratik təsisatların, institusional mexanizmlərin yaranması, əsas insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi üçün real zəmin yaratmış oldu. AR AŞ-nin üzvü olmaqla, öz üzərinə bir sıra öhdəliklər götürmüşdür. Bu öhdəliklərdən biri də bir il ərzində insan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiyanın (Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının) və onun 1, 4, 6 və 7 sayılı Protokollarının ratifikasiyası idi. Azərbaycanın öz üzərinə götürdüyü bu öhdəlik vaxtında yerinə yetirildi. Belə ki, qeyd olunan Konvensiya və onun 1, 4, 6 və 7 sayılı Protokolları 25 dekabr 2001-ci il tarixdə Milli Məclis tərəfindən müvafiq bəyanatlar və

vətəndaşlığı olmayan şəxslər, əcnəbilər, hüquqi şəxslər və digərləri) Avropa Məhkəməsinə müraciət hüququ, məhz 15 aprel 2002-ci il tarixdən, yəni Konvensiyanın Azərbaycana münasibətdə qüvvəyə mindiyi tarixdən yararır. Burada, bir məqama da diqqət yetirmək zəruridir ki, əgər pozulmuş hüquq Konvensiyaya dair hər hansı Protokolda nəzərdə tutulubsa, məhkəməyə müraciət etmək hüququ həmin Protokolun, bəzində şikayət verilən dövlətə münasibətdə qüvvəyə minməsi tarixindən başlanır.

AİHK - təyinatı insan hüquqlarının müdafiəsini təmin etməkdən ibarət olan qocaman beynəlxalq müqavilədir. Bu Konvensiyanı insan hüquqlarına dair beynəlxalq sənədlər içərisində ən effektiv sənəd kimi dəyərləndirmək olar. Buna səbəb onun əsasında yaradılan və fəaliyyət göstərən səmərəli hüquq-müdafiə mexanizmidir. Bu, Konvensiyanın 19-cu maddəsi əsasında təsis edilən və daimi əsasda fəaliyyət göstərən AİHM-dir. Məhkəmə, iştirakçı-dövlətlərin Konvensiya və əlavə Protokollarla öz üzərlərinə götürdükləri öhdəliklərə riayət etməyi təmin etmək məqsədilə yaradılmışdır. Avropa Məhkəməsi Avropa Konvensiyasında və ona əlavə Protokollarda təsbit olunmuş əsas insan hüquq və azadlıqlarının pozulması ilə bağlı fərdi və dövlətlərarası şikayətlərə baxan və fərdin, bilavasitə beynəlxalq məhkəməyə müraciətini təmin edən ilk ixtisaslaşdırılmış beynəlxalq məhkəmə orqanıdır.

Bununla əlaqədar, qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Azərbaycanın işğal edilmiş əraziləri üzərində faktiki nəzarəti həyata keçirdiyindən, həmin ərazidə insan hüquq və azadlıqlarının pozulmasına görə, məhz Ermənistan Respublikası məsuliyyət daşıyır.

Müasir dövrdə Avropa Məhkəməsinin təşkili və fəaliyyətinin əsasları, onun yurisdiksiyası, məhkəməyə müraciət edilməsi qaydası və işlərə baxılma mexanizmi, məhkəmənin qərarlarının milli hüquqa təsiri və bununla bağlı digər məsələlərin araşdırılması xüsusi önəm kəsb edir və bu da bizim üçün həm nəzəri, həm də praktik baxımdan, olduqca əhəmiyyətlidir.

Buna görə də, yuxarıda deyilənlər, həmçinin, müasir dövrdə bu mövzunun nəzəri, xüsusilə də, praktik baxımdan aktuallığı və Azərbaycan hüquq elmi üçün xüsusi əhəmiyyəti nəzərə alınaraq, namizədlik dissertasiya işinin "Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin yurisdiksiyası" mövzusunda işlənilməsi qərara alınmışdır.

Beləliklə, tədqiqatın aktuallığını şərtləndirən amillər aşağıdakı kimi təsnifləşdirilməlidir:

AŞ-nin üzvü olan və AİHK-ni ratifikasiya etmiş AR-nin Avropa Məhkəməsinin yurisdiksiyasını tanıması nəticəsində, Azərbaycan dövlətinin yurisdiksiyası altında olan hər bir şəxsin (o cümlədən də, hüquqi şəxslərin) Konvensiyada və Azərbaycan tərəfindən ratifikasiya edilmiş əlavə Protokollarda təsbit edilmiş hüquq və azadlıqla-

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu**

KİVDİF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

Müasir beynəlxalq hüquqda insan haqları

qeyd-şərtlərlə ratifikasiya olunmuşdur. Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasına (AİHK, Avropa Konvensiyası yaxud Konvensiya adlandırılacaq) dair AR-nin bəyanatında deyilir: "Azərbaycan Respublikası bəyan edir ki, o, Ermənistan Respublikası tərəfindən işğal olunmuş ərazilərdə Konvensiyanın müddələrinin yerinə yetirilməsinə işğal olunmuş ərazilər azad olunana qədər təminat vermək iqtidarında deyildir".

Z.Əliyev göstərir ki, AİHK-nin 59-cu maddəsində, əsasən, Konvensiya onu sonradan ratifikasiya edən dövlətlər üçün, onların öz təsdiqnamələrini saxlanılmağa verdikləri tarixdən qüvvəyə minir. AİHK və onun ratifikasiya edilmiş Protokolları Azərbaycana münasibətdə 15 aprel 2002-ci il tarixdən, yəni ratifikasiya haqqında sənədin depozitariyə verildiyi gündən qüvvəyə minmişdir. Konvensiyanın dövlətə münasibətdə qüvvəyə minmə tarixinin olduqca mühüm hüquqi əhəmiyyəti vardır. Belə ki, məhz bu tarixdən müvafiq dövlətin yurisdiksiyası altında olan şəxslərin Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə (AİHM, Avropa Məhkəməsi, yaxud Məhkəmə adlandırılacaq) müraciət etmək hüququ yararır. Azərbaycanın yurisdiksiyası altında olan şəxslərin (vətəndaşlar,

AİHK-nin 46-cı maddəsinə əsasən, Avropa Məhkəməsinin qərarları məcburi xarakter daşıyır. Müvafiq olaraq, AİHM-nin Azərbaycana münasibətdə qərarları dövlət orqanları, o cümlədən, məhkəmələr üçün də məcburidir. Dövlətlər qərarın icrası ilə bağlı konkret tədbirlərlə yanaşı, gələcəkdə analoji pozuntuların qarşısını almaq üçün ümumi xarakterli tədbirlər də həyata keçirməlidirlər. AR-nin AŞ-nin üzvü olması, Avropa Konvensiyası və onun müvafiq Protokollarını ratifikasiya etməsi Konvensiyada və ya əlavə Protokollarda təsbit olunmuş hüquqların pozulduğu halda və dövlətdaxili səviyyədə pozulmuş hüquqların bərpasına nail oluna bilinmədiyi hallarda vətəndaşların və dövlətin yurisdiksiyası altında olan digər şəxslərin Avropa Məhkəməsinə müraciət etməsinə imkan verir. Həmçinin, Ermənistandan deportasiya olunmuş və Ermənistan tərəfindən Azərbaycan torpaqlarının işğalı nəticəsində, bir çox hüquqları pozulmuş, əsasən də, Konvensiyaya əlavə 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin pozulması ilə əlaqədar minlərlə soydaşımız işğalçı Ermənistana qarşı bu dövlətin də Avropa Konvensiyasına qoşulmasını nəzərə alaraq, Avropa Məhkəməsinə müraciət etmək imkanı əldə edirlər.

rın pozulduğu halda, müvafiq şərtlərə əməl etdikdən sonra Avropa Məhkəməsinə müraciət etmə hüququnun yaranması ilə əlaqədar, bu məhkəmə orqanının fəaliyyəti aktuallıq kəsb edir. Avropa Məhkəməsinin yurisdiksiyasının (xüsusilə də, zamana görə yurisdiksiyasının) tədqiq edilməsinin Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü nəticəsində, Ermənistandan deportasiya edilmiş, həmçinin, torpaqların işğalı ilə bağlı məcburi köçkünə çevrilmiş şəxslərin onlara münasibətdə Avropa Konvensiyasının bir sıra müddələrinin, xüsusilə də, 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin pozulması ilə bağlı Avropa Məhkəməsinə müraciət edilməsi baxımından əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycana qarşı Avropa Məhkəməsi artıq bir neçə qərar çıxarmışdır. Yeni Azərbaycan Avropa Məhkəməsində artıq bir neçə dəfə tərəf kimi iştirak etmiş və etməkdədir. Hal-hazırda, bir neçə iş kommunikasiya mərhələsindədir. Hər il Azərbaycandan Avropa Məhkəməsinə təqribən 500-dək şikayət daxil olur. Yeni Azərbaycan-Avropa Məhkəməsi münasibətləri getdikcə genişlənir. Bu baxımdan da, Avropa Məhkəməsinin fəaliyyətinin araşdırılması xüsusi aktuallıq kəsb edir.

AR Prezidentinin "Azərbaycan

Respublikasında məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi və "Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə" 19 yanvar 2006-cı il tarixli Fərmanında, AR Prezidentinin 28 dekabr 2006-cı il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında İnsan Hüquqlarının müdafiəsinə dair Milli Fəaliyyət Planı"nda, həmçinin, "Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Avropa Konvensiyası müddələrinin və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedentlərinin tətbiqi haqqında" AR Ali Məhkəməsi Plenumunun 30 mart 2006-cı il tarixli qərarında məhkəmələrə tövsiyə edilir ki, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı AİHK müddələrinin və Avropa Məhkəməsinin presedentlərini nəzərə alsınlar. Bütün bunlar Avropa Məhkəməsinin fəaliyyətinin, xüsusilə də, onun yurisdiksiyasının tədqiq edilməsini zəruri edir. Bu deyilənlər də tədqiqat işinin aktuallığını şərtləndirir. Avropa Məhkəməsinin presedent hüququnun milli qanunvericiliyin inkişafına, onun təkmilləşdirilməsinə mühüm təsiri vardır.

Bəzi hallarda məhkəmənin qərarları yeni qanunvericilik aktlarının qəbuluna, cari qanunvericiliyə müəyyən əlavə və dəyişikliklərin edilməsinə, həmçinin, milli məhkəmə praktikasının təkmilləşdirilməsinə səbəb olur. Nəhayət, bu il AŞ-nin yaranmasından 70, AİHM-in fəaliyyətə başlamasından isə 60 ildən artıq keçmişdir. AŞ-nin 60 illiyi ilə bağlı Nazirlər Komitəsinin keçmiş sədri Migel Anxel Moratinos, AŞ-PA-nın sədri Luis Mariya de Puç və AŞ-nin keçmiş Baş katibi Terri Devisin birgə bəyanatında deyilir: "Biz qürur hissi duyuruq ki, 47 üzv ölkəni birləşdirən bu təşkilat 60 il ərzində azadlığı və insan hüquqlarını daim müdafiə etmişdir. Onun ən böyük nailiyyəti 800 milyon avropalının əsas hüquqlarını müdafiə edən və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin nəzarəti ilə həyata keçirilən Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasıdır."

AİHM-in fəaliyyətinin tədqiqinə həsr olunan bu dissertasiya işinin müdafiəyə, məhz yuxarıda qeyd olunan əlamətdar tarixi hadisələr, xüsusilə də, Avropa Məhkəməsinin yubileyinin qeyd edildiyi dövrdə təqdim edilməsi onun əhəmiyyətini bir qədər də artırmış olur.

VAHİD ÖMƏROV,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru